JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Heikkinen, Hannu L.T.; Huttunen, Rauno; Pesonen, Jyri

Title: Liikuntakasvatuksen eetos

Year: 2012

Version: Published version

Copyright: © 2012 Liikuntatieteellinen seura

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Heikkinen, H. L., Huttunen, R., & Pesonen, J. (2012). Liikuntakasvatuksen eetos. Liikunta & Tiede, 49(6), 18-22.
file://fileservices.ad.jyu.fi/homes/rsalmine/Downloads/lt612_tutkimusartikkelit_heikkinen_low res.pdf

LIIKUNTAKASVATUKSEN EETOS

HANNU L. T. HEIKKINEN, RAUNO HUTTUNEN, JYRI PESONEN

**Yhteyshenkilö: Hannu L. T. Heikkinen, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto.
Puh. 050-3421346. Sähköposti: hannu.l.t.heikkinen@jyu.fi**

TIIVISTELMÄ
**Heikkinen H., Huttunen R., Pesonen Jyri.
Liikuntakasvatuksen eetos.
Liikunta & Tiede 49 (6), 18–22.**

■ Artikkelissa tarkastellaan liikuntakasvatuksen eetosta koulujen liikunnanopetuksen ja liikunnanopettajakoulutuksen perustana. Liikuntakasvatuksen eetos tarkoittaa liikunnanopetuksen toimintaa ohjaavia rakenteita, käytänteitä, tottumuksia, tapoja, uskomuksia ja arvostuksia. Artikkelin perimmäinen tarkoitus on pohtia, missä määrin urheilun eetos heijastuu liikunnanopetuksen eetokseen.

Artikkeli perustuu filosofiseen näkökulmaan, jonka pohjalta tarkastellaan opettajien käsityksiä liikunnanopetuksesta ja siihen liittyvästä asiantuntijuudesta. Aineistona on Opettaja-lehdessä syksyllä 2011 käyty keskustelu tästä teemasta. Filosofisella tasolla tarkastellaan ensin eetoksen käsitteen merkitystä yleisesti, sen merkitystä ja käsitehistoriaa. Filosofisessa tarkastelussa esillä ovat kysymykset hyvästä elämästä sekä liikunnan merkityksestä sen edistäjänä.

Opettaja-lehdessä käydyn keskustelun analysointiin sovelletaan Kirsi Hämäläisen väitöskirjatutkimuksen jäsennystä, jossa eroteltiin viisi erilaista urheilun eetosta: työn, menestyksen, virtuositeetin, hauskuuden ja huolenpidon eetokset. Opettajassa käydystä keskustelusta löytyvät edustettuina kaikki nämä urheilun eetoksen muodot. Kirjoittajat tarkastelevat myös kysymystä, onko syytä rajata keskustelu liikunnanopetuksen arvoista ja päämääristä liikunnanopetuksen asiantuntijoiden väliseksi asiantuntijadiskurssiksi.

Kirjoittajien näkemys on, että erilaisten näkökulmien huomioiminen parantaa myös liikunnanopetuksen käytänteitä. Perimmäisenä päämääränä on, että liikuntakasvatuksen eetos rakentuisi positiivisen tunnustuksen dialektiikan varaan, jossa jokaiselle annetaan asianmukainen tunnustus työstä ja osaamisesta omalla persoonallisella tavalla.

Asiasanat: liikuntakasvatuksen eetos, urheilun eetos, sivistys, liikunnanopettajakoulutus, liikunnan opetus, autenttinen elämä

ABSTRACT
**Heikkinen H., Huttunen R., Pesonen Jyri.
The Ethos of Physical Education.
Liikunta & Tiede 49 (6), 18–22.**

■ The article focuses on the ethos of physical education as a foundation of PE in schools and the education of PE teachers. The concept of the 'ethos of physical education' refers to a set of practices, social structures, habits, routines, beliefs and values that guide us in physical education. The fundamental aim of this article is to study the question of to what extent the ethos of physical education derives from the ethos of sport. In the article, the beliefs of PE teachers about the practices of PE are mirrored against a given philosophical view. Our empirical data consists of a public debate that took place in autumn 2011 in the weekly magazine 'Opettaja' of the Trade Union of Education in Finland. At the philosophical level, we introduce the concept of the ethos of physical education and its etymological origins. Our starting point is the question of how to promote good life through physical education. In the empirical analysis of the data we apply the classification developed by Hämäläinen (2008), which identifies five dimensions of the sport ethos: work, success, virtuosity, fun and care; all of which can be distinguished in the public debate in 'Opettaja'. The authors of the present article question whether the physical education debate should be extended beyond the experts in the field. In the authors' view, bringing the debate closer to the public sphere serves to enrich physical education practices. The ultimate goal is to build the ethos of physical education upon a 'positive circle of recognition' in which different capitals of expertise are acknowledged by other participants in the discussion.

Keywords: ethos of physical education, sport ethos, education, PE teacher education, physical education, authentic life

JOHDANTO

Tämän artikkelin tarkoituksena on pohtia liikuntakasvatuksen eetosta ja sen suhdetta urheilun eetokseen. Yksi perustavimpia kysymyksiä on, kuinka perinteinen kilpaurheilun eetos ja fysiologis-biologinen ihmiskäsitys ovat vaikuttaneet liikuntakasvatuksen käytänteisiin. Liikunnanopettajan koulutuksen opiskelijavalinnoissa on perinteisesti ollut painoa sillä, millaiset ovat hakijoiden lajitaidot ja motorinen lahjakkuus. Liikunnan opettajiksi valikoituu näin liikunnallisessa mielessä poikkeuksellisia yksilöitä, jotka ovat tottuneet kilpailemaan ja pärjäämään kilpailussa. Liikunnan opettajaksi opiskelevien joukossa on paljon nuoria, joilla on vahva urheilijatausta, ja osalla heistä aktiivinen urheilijaura jatkuu edelleen koulutuksen aikana. Myös luokanopettajakoulutuksessa liikuntaa sivuaineena opiskelevaksi hakeutuu tyypillisesti aktiivisia urheilijoita. Siksi urheilutoimintaa toimintaa ohjaavat tottumukset, tavat, uskomukset ja arvostukset siirtyvät helposti tulevien opettajien liikunnanopetusta ohjaavaksi eetokseksi. (Kari 2011; Kalaja 2012.)

Urheilun eetos on osa liikunnan opetuksen eetosta, eivätkä siihen liittyvät tavat ja arvostukset ole vieraita inhimilliselle toiminnalle koulujen ulkopuolella. Urheiluun kuuluva kilpailu, kamppailu ja pärjäämisen vaatimukset ovat itse asiassa ajallemme tyypillisiä. Monilla tasoilla yhteiskunnassa – myös koulutuksessa – on erilaisia pärjäämisen ja näyttämisen kenttiä, jolloin koulutus muodostuu kamppailuksi tunnustuksen saamisesta (Huttunen & Heikkinen 2004). Liikunta ja urheilu voidaan nähdä yhtenä sosiaalisena kenttänä muiden joukossa, jolla ihmiset identifioituvat, hakevat tunnustusta ja keräävät sosiaalisia pääomia (Bourdieu 1986). Siksi voidaan myös ajatella niin, että koululiikunnassa tehdään sitä mitä muuallakin ja valmistetaan kasvavia lapsia ja nuoria kohtaamaan elämän realiteetteja.

Kasvatuksen ja opetuksen kannalta on kuitenkin syytä kysyä, mitä seuraa, jos kamppailua korostava urheilun eetos on koululiikuntaa määräävä tekijä. Joskus liikuntakasvatuksen eetos on tietoisesti rakentunut tällaiselle pohjalle. Tällaista lähestymistapaa kuvataan

osuvasti Theodor Adornon klassisessa esseessä Kasvatus Auschwitzin jälkeen:

"Toisaalta urheilun monissa lajeissa ja menettelytavoissa voidaan edistää aggressiota, raakuutta ja sadismia etenkin henkilöissä, jotka eivät itse asetu alttiiksi urheilun vaatimalle rasitukselle ja kurille vaan ovat mukana pelkkinä sivustakatsojina. He ovat niitä, joilla on tapana karjua urheilukentillä. (…) Ylistetty kovuus, johon tuon käsityksen mukaan tulisi kasvattaa, merkitsee välinpitämättömyyttä kipua ja tuskaa kohtaan. Tällöin ei tehdä kovinkaan selkeää eroa oman ja toisten kärsimyksen välillä. Se, joka on kova itselleen, lunastaa oikeuden olla kova myös muita kohtaan." (Adorno 2007, 231)

Tämäntapaiset ajatukset liikuntakasvatuksessa ovat olleet pinnalla esimerkiksi 1900-luvun alkupuolella, kun liikunta nähtiin yhtenä sotilaskuntoisuutta rakentavana kouluopetuksen muotona. Enää tällainen ajattelu ei kuitenkaan ole liikunnanopetuksen valtavirtaa. Keskustelua käydään pikemminkin siitä, miten tukea liikunnan avulla oppilaiden hyvää elämää ja terveyttä. Liikunta tukee ihmisten fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia sekä vahvistaa toimintakykyisyyttä. Liikunnanopettajien ajattelutavan laajenemista hyvinvoinnin suuntaan ovat edistäneet osaltaan terveystiedon oppiaineen tuleminen opetussuunnitelmaan ja liikunnanopettajien laaja pätevöityminen terveystiedon opettajiksi. Tästä huolimatta myös tuo perinteinen, lajilähtöinen ja kamppailuun perustuva urheilun eetos on edelleen läsnä koulujen liikunnanopetuksessa.

Yhtenä tämän artikkelin inspiraation lähteenä on ollut Opettaja-lehdessä syksyllä 2011 käyty keskustelu koulujen liikuntaopetuksesta, jossa otettiin kantaa myös liikunnanopettajakoulutuksen kysymyksiin. Lehdessä julkaistiin elo–lokakuun välisenä aikana 2011 kahdeksan kirjoitusta, joissa tarkasteltiin liikunnanopetuksen käytänteitä, opettajankoulutusta sekä opiskelijavalintoja. Keskustelijoina eivät olleet pelkästään liikunnanopettajat, vaan mukana oli eri alojen opettajia. Olemme ottaneet nämä keskustelupuheenvuorot systemaattisen lähiluvun kohteeksi ja pyrkineet hahmottamaan niiden avulla, millaisia käsityksiä liikuntakasvatuksen eetoksesta opettajien käsityksistä löytyy sekä miten ne kytkeytyvät urheilun eetokseen.

Tässä artikkelissa jatkamme tätä keskustelua syventäen tarkastelua kasvatuksen filosofian ja etiikan suuntaan. Tätä kautta etenemme pohtimaan hyvän elämän ulottuvuuksia filosofisena kysymyksenä, jossa liikunta nähdään yhtenä tapana elää autenttista elämää. Kirjoittajina edustamme erilaisia, mutta toisiaan täydentäviä näkökulmia. Jyri Pesonen on kokenut liikunnan aineenopettaja ja opettajankouluttaja. Rauno Huttunen on ammatiltaan filosofi, joka on aikaisemmin tarkastellut muun muassa hyvän elämän, hyveiden ja eetoksen merkitystä kasvatuksessa ja opetuksessa. Hannu Heikkinen on puolestaan taustaltaan liikuntaa opettava luokanopettaja, sittemmin opettajankouluttaja ja kasvatustieteen tutkija.

OPPIAINEEN EETOS

Eetoksen käsitteen avulla on tarkasteltu koulutuksen käytäntöjä monesta näkökulmasta. Sitä on sovellettu muun muassa aikuisoppilaitoksissa vallitseviin toiminta- ja ajattelutapoihin (Sivenius 2012), urheilun perimmäisiin arvokysymyksiin (Hämäläinen 2008) ja mediakasvatukseen (Kupiainen 2005). Jyri Pesonen (2011) on soveltanut liikuntakasvatukseen eetosta tutkiessaan liikunnan aineenopettajien pätevöitymiskoulutusta. Voidaan myös puhua oppilaitoksen eetoksesta, joka viittaa yhteisön toimintaa ohjaavia rakenteisiin, käytänteisiin, tottumuksiin, tapoihin, uskomuksiin ja arvostuksiin: "Eetoksessa realisoituvat toimintaa ohjaavat arvostelmat, joiden avulla voidaan erottaa arvostetut päämäärät vähäarvoisista, hyväksyttävä toiminta paheksuttavasta ja toivottavat lopputulokset kartettavista (Sivenius 2012, 130)."

Esittelemme tässä käsitteen *oppiaineen eetos*, jolla tarkoitamme tietyn oppiaineen opetukseen liittyviä tapoja, uskomuksia, puhetapoja ja arvostuksia. Tämä eetos ohjaa sekä opetustyötä kouluissa että kyseisen alan opettajankoulutusta. Eetos ei välttämättä ole koherentti ja ristiriidaton uskomusten ja käytänteiden järjestelmä, vaan se saattaa sisältää myös ristiriitaisia elementtejä. Tässä erityisesti tarkastelun kohteena on liikunnan oppiaineen eetos, joka ilmenee niin kouluopetuksessa kuin liikunnanopettajien koulutuksessakin. Käsitteen avulla tarkastelemme, millaiset käytänteet ja tavat ovat tyypillisiä liikunnanopettajakoulutukselle ja koulujen liikunnanopetukselle sekä millaisiin perinteisiin, arvoihin ja ajattelutapoihin ne perustuvat. Myös liikunnanopetuksen eetos koostuu monenlaisista elementeistä, jotka ovat osittain keskenään jännitteisiä. Tätä eetoksen epäkoherenssia voidaan myös kuvata sanomalla Kirsi Hämäläisen (2008) tapaan, että itse asiassa löydettävissä onkin useita erilaisia eetoksia samanaikaisesti.

Eetoksen käsitteellä on pitkät etymologiset juuret antiikin Kreikasta saksalaisen hengentieteellisen filosofian kautta tähän päivään. Käsite juontuu kahdesta kreikankielisestä sanasta, *ethos* (muinaiskreikaksi ἔθος,) ja *ethnos* (muinaiskreikaksi ἔθνος). *Ethnos* viittaa kansaan, etniseen ryhmään, asuinpaikkaan ja ihmisyhteisöön, joka jakaa samanlaiset tottumukset, tavat ja kulttuurin. *Ethos* puolestaan tarkoittaa vakiintunutta paikkaa, tapaa ja moraalista luonnetta. Martin Heideggerin mukaan *ethos* tarkoitti antiikin kreikan kielessä alun perin ihmisen asuinsijaa, olinpaikkaa, asemaa, tai jalansijaa. Sillä viitataan myös tukeen (saks. Halt) ja suojaan tai laitumeen (saks. Hut). Sittemmin *ethos* on alkanut tarkoittaa yhteisön eettistä ja moraalista pohjavirettä, yhteisistä tavoista nousevaa me-henkeä ja solidaarisuutta. (Heidegger 1978; Kupiainen 2005; Joensuu 2003; Sivenius 2012.)

Eetos on lähellä Snellmanin käyttämää käsitettä *siveellisyys*, joka on tullut suomen kieleen ruotsinkielisen sanan *sedlighet* käännöksenä. Ruotsiin käsite tulee suoraan saksasta, jossa sana *Sittlichkeit* on puolestaan Hegelin käännös *ethos*-käsitteestä. Siveellisyys ja eetos viittaavat näin etymologisesti tarkalleen samaan asiaan[1]. Siveellisyyden käsitteellä on kuitenkin yleiskielessä vahva normatiivinen konnotaatio: siveellisyys liitetään yleensä johonkin yleisesti hyväksyttävään, tavoiteltavaan ja ihanteelliseen. Eetoksen käsitettä sitä vastoin käytetään yleensä deskriptiivisemmässä merkityksessä: se viittaa tapojen, käytänteiden ja uskomusten järjestelmään, olkoot nämä sitten hyväksyttäviä tai eivät.

MIKÄ OHJAA LIIKUNTAKASVATUSTA?

Tässä artikkelissa tarkastelemme systemaattisen lähiluvun avulla Opettaja-lehden liikunnanopetukseen liittyvää keskustelua syksyllä 2011 (12.8.–28.10.2011; 8 kirjoitusta). Tutkimme kirjoituksia ensin siinä valossa, miten niissä heijastuvat Kirsi Hämäläinen (2008) kuvaamat erilaiset urheilun eetokset. Hämäläinen tutki urheilijoiden (264 henkilöä) kirjoittamia tarinoita urheilun maailmasta ja löysi niistä viisi erilaista eetosta: työn, menestyksen, virtuositeetin, hauskuuden ja huolenpidon eetokset. Hämäläisen mukaan kutakin urheilulajia leimaa oma erityislaatuinen eetoksensa, joka saattaa siirtyä sel-

[1] *Parhaimmillaan siveellistä yhteisöä voi kuvata hyvätapaisten ihmisten yhteenliittymäksi, jota kuvaa osuvasti saksalaisperäinen Hegelin käyttämä ilmaisu Freigabe-unioni. Tällä tarkoitetaan pakotuksesta vapaata yhteisöä, jossa toista ei alisteta, aliarvioida tai holhota. Kenenkään itsenäisyyttä, yksilöllisyyttä tai työn arvoa ei Freigabe-yhteisössä kiistetä tai kyseenalaisteta (Huttunen 2011). Tämä ei tarkoita sitä, ettei toiselle voisi antaa kriittistä palautetta, mutta sen voi antaa rakentavassa, välittävässä ja arvostavassa hengessä. Siveellisyyteen kuuluu myös valmius kehittää itsessään kykyä ottaa vastaan asiallista kritiikkiä. Freigabe-tyyppinen hyvätapaisten ihmisten unioni on myös "kriittisten ystävien" unioni. Tämä muistuttaa Aristotelella ja muilla antiikin filosofeilla käytössään ollutta käsitettä polis, joka tarkoittaa siveellisten ihmisten muodostamaa valtiota, jossa hyveelliset ihmiset pyrkivät mahdollistamaan itselleen ja toisilleen hyvän elämän (Hadot 2005).*

laisenaan toimintaan urheiluseurassa. Urheiluseuraan liittyvä nuori kasvaa vallitsevaan eetokseen, ja eetoksesta voi tulla itsestäänselvyys hänen omassa toiminnassaan (Hämäläinen 2008, 114). Näin lajissa, urheiluseurassa tai urheilijoiden keskuudessa vallitseva eetos siirtyy kouluopetukseen. Jaana Karin empiirisen tutkimuksen mukaan kilpaurheilutaustaiset opiskelijat sitoutuvat voimakkaasti kilpaurheilukulttuuriin ja sen vaatimuksiin kehittymisestä ja menestymisestä (Kari 2011, 46).

Opettaja-lehden keskustelusta löytyy merkkejä kaikista Hämäläisen mainitsemista urheilun eetoksista. *Menestyksen eetos* on kilpaurheilulle erityisen tunnusomaista: kilpailuista haetaan menestystä, mainetta ja voittamisen kokemuksia. Missään Opettaja-lehden kirjoituksista liikunnanopetusta ei kuitenkaan kuvata menestyksen eetosta positiivisten esimerkkien avulla, vaan se tulee esille negaation kautta: kokemuksina siitä, kun liikunnassa ei ole pärjännyt. Menestyksen eetoksen kääntöpuolena on se väistämätön tosiasia, että jokaista kilpailun voittajaa kohti on suuri määrä niitä, jotka kokevat tappion. Tällaiseen eetokseen perustuva liikunnanopetus onkin vuosikymmenten aikana tuottanut kokemuksia, joiden myötä ihmiset kokevat koululiikunnan vastenmielisenä ja itsetuntoa heikentävänä: *"(…) yli 30 vuoden takaiset traumat puhuttavat vieläkin"* (9.9.2011).

Virtuositeetin eetoksessa painottuu lajien osaaminen. Liikunnanopettajien erityisosaamista painotetaan kolmessa kirjoituksessa (28.10.2011, 26.8.2011; 14.10.2011a). Tätä luonnehditaan lajitaitavuutena ja liikuntapedagogisena osaamisena: *"Kyllä opettajan pitää olla hyvä juuri siinä, mitä opettaa. Miten liikunnanopettaja muuten näyttää juuri oikein, miten liike tehdään?"* (28.10.2011). Kirjoituksista välittyy kuva liikunnanopettajasta korkeasti koulutettuna, osaavana ja ammattitaitoisena asiantuntijana. Myös liikunnan opettaminen voidaan nähdä erityisosaamisen lajina sinänsä, joka kohoaa pedagogiseksi virtuositeetiksi lajitaitojen virtuositeetin pohjalta.

Virtuositeetin eetos saa myös kritiikkiä osakseen Opettaja-lehden keskustelussa. Yhdessä kirjoituksessa (14.10.2011) otetaan kantaa liikunnanopettajiksi valittavien opiskelijoiden valintaperusteisiin, joissa lajitaidoilla on suuri merkitys. Valintakokeet sinänsä voidaan mieltää myös kilpailuna, jossa voittajaksi selviää vuosittain vain muutama prosentti hakijoista. Tässä lajitaitojen hallinnalla on ratkaiseva merkitys. Kirjoittajan mukaan (14.10.2011) liikuntataitojen painottaminen opiskelijavalinnoissa tuo esille ne nuoret, jotka ovat menestyneet kilpaurheilijoina. Valintaperusteita tulisi kirjoittajan mukaan pohtia uudella tavalla – soveltuvuutta, ei lajitaitoja painottaen. Jaana Karin (2011) empiirisen tutkimuksen mukaan tähän huoleen onkin syytä: urheilutaustaisuus näkyy selvästi opiskelijoiden ajattelutavoissa (Kari 2011, 51). Virtuositeetin ja menetyksen eetokset vaikuttavat urheilutaustaisten liikunnanopettajien toimintaan siten, että kilpailuhenkisyys ja menestyksen tavoittelu ovat myös liikunnan opetusta ohjaavia arvoja. Tämä johtaa myös ruumiin välineellistämiseen: omaa ruumista kohdellaan kuin konetta, jonka arvo mitataan nopeutena, voimana ja taitona, jota ruumis halutulla hetkellä tuottaa (Kari 2011, 51).

Työn eetos on myös kilpaurheilulle tyypillinen tapa lähestyä liikunnan kokemuksia. Tällöin painottuvat pitkäjänteinen ja tavoitteellinen harjoittelu, kärsivällisyys ja uskollinen valmennusohjelman seuraaminen. Työn eetos juontuu luontevasti suomalaiselle luonteenlaadulle tyypillisestä työn ja uurastamisen arvostuksesta, jota Max Weber (2010, alkup. 1904) on kuvannut klassisessa kirjoituksessaan protestanttisen työn etiikasta. Työn eetos tulee esille kirjoituksessa, jossa oppilaidenkin väitetään pyytävän opettajaa järjestämään kuntotestejä: *"Kuntotestejä pidetään ja niitä jopa toivotaan. Olen saanut todistaa mahtavia tulosparannuksia kuntotesteissä, kun aiemmin liikkumattomat ovat innostuneet vapaa-ajallaan hölkkäämään tai harjoittelemaan punnerruksia tai vatsalihaksia"* (7.10.2011).

Hauskuuden ja huolenpidon eetokset kuvaavat erityisesti ensimmäistä, keskustelun käynnistänyttä kirjoitusta (12.8.2011) sekä kahta viimeisintä kirjoitusta (7.10.2011 ja 28.10.2011). Kirjoittajat korostavat koululiikunnassa tapahtunutta muutosta. Niissä kuvataan liikunnanopettajan työn muuttumista taitoja ja fyysistä toimintakykyä korostavasta opetuksesta kohti nuorten kasvun ja kehityksen tukemista. Tärkeämpää kuin mitä tehdään liikuntatunnilla on se, miten asiat koetaan ja kuinka liikunta tukee nuoren kasvua. Tämän perusteella eräässä kirjoituksessa (7.10.2011) ihmetellään perinteinen lajisisältöisen opetuksen soveltuvuutta tämän päivän kouluun. Tai, kuten kirjoittaja asian esittää: *"Onko se sopinut siihen koskaan?"* (7.10.2011)

KETKÄ SAAVAT KESKUSTELLA LIIKUNNANOPETUKSESTA?

Muutamassa aineiston Opettaja-lehden kirjoituksessa annetaan ymmärtää, että vain pätevät, maisterin tutkinnon suorittaneet liikunnanopettajat ovat asiantuntijoita, eikä muiden pitäisi osallistua keskusteluun. Kuten yksi kirjoittajista toteaa, eivät hän lentokapteenitkaan ota neuvoja lentoemänniltä (26.8.2011) eivätkä keskusteluun matematiikan oppisisällöistä voi osallistua maallikot, jotka välttämättä eivät osaa edes kertotaulua (28.10.2011).

Voidaan kuitenkin kysyä, mihin perustuu diskurssista poissulkeminen. Mikseivät muut kuin yliopistotutkinnon suorittaneet liikunnanopettajat voi keskustella koululiikunnasta? Molemmille keskustelussa esitetyille esimerkeille voidaan helposti löytää vastaargumentteja. Lentäjän ammattitaitoon kuuluu toki hyvä kommunikaatio muun lentävän henkilöstön kanssa, samoin matematiikan opetuksen kehittämisessä tarvitaan näkemystä sen sovellettavuudesta ihmisten arkielämään. Tässä on kysymys professionalisoituneen yhteiskunnan ongelmasta, joka koskee asiantuntijoiden ja maallikoiden välistä suhdetta. Muun muassa Ivan Illich (1971) on kritisoinut professionaalista yhteiskuntaa demokratian ja vapauden vähentymisestä (Illich 1971, Konttisen 1989, 76 mukaan):

"On kuitenkin aika asettaa kysymys jakavatko professiot todellisuudessa palveluitaan näin altruistisesti ja rikastuttavatko heidän palvelunsa todellisuudessa meitä vai joudummeko itse niiden kautta alistetuiksi (...) professiot ovat tiukasti organisoitumalla saavuttaneet valta-aseman sosiaalisiin pyrkimyksiimme ja käyttäytymiseemme nähden (...) meistä on tullut passiivista asiakaskuntaa: riippuvaisia, mairiteltuja, alistettuja, taloudellisesti riistettyjä ja fyysisesti sekä henkisesti vaurioitettuja juuri niiden ihmisten toimesta joiden raison d'etre on auttaminen."

Illichiä mukaillen voidaan kysyä, mistä kertoo pyrkimys rajata liikunnanopetuksen asiantuntijuus vain tietylle vihkiytyneelle ihmisjoukolle. Onko kyse sittenkin vain edunvalvonnasta ja kapeasti ajattelevan ryhmän profiilin nostamisesta? Jos keskustelu liikunnan opettamisesta rajataan vain koulutetulle eliitille, suurin osa kansalaisista jätetään siihen älyllisen alaikäisyyden tilaan, josta valistusfilosofi Immanuel Kant varoitti (Kant 2007):

"On niin mukavaa olla alaikäinen. Jos minulla on kirja, joka ymmärtää puolestani, tai sielunpaimen, jolla on omatunto puolestani, tai lääkäri, joka määrää ruokavalioni puolestani jne., niin silloin minun ei tarvitse vaivata itseäni. Minun ei ole tarpeen ajatella, mikäli vain pystyn maksamaan; toiset hoitavat kyllä ikävät asiat puolestani. Holhoojat, jotka ovat hyväntahtoisimmin ottaneet ihmiset valvontaansa, pitävät huolen siitä, että valtaosa ihmisistä (…) pitää kehitystä täysi-ikäisyyteen paitsi vaivalloisena, myös kovin vaarallisena. "

Kantia soveltaen voisi sanoa, että jos meillä on liikuntapedagogiikan maisterien, tohtorien ja professorien asiantuntemus käytettävissämme, ei meidän muiden tarvitse vaivata itseämme sillä kysymyksellä, millainen liikunta olisi hyväksi. Pyrkimykset rajata keskustelu sisäpiiriin edustaa asiantuntijavaltaa, josta demokratiaa tavoittelevat yhteiskuntafilosofit ovat varoittaneet (mm. Foucault 1969 ja 1980; Bourdieu 1986; Illich 1971; Kant 2007). Asiantuntijuuden viitan alle piilotetaan paljon vallankäyttöä, joka ei ole yhteiskunnan avoimuuden ja demokratian kannalta eduksi.

Siksi mielestämme liikunnan opettaminen ei voi olla asiantuntijadiskurssin sisäinen asia – ei ainakaan valistuneessa yhteiskunnassa, joka tähtää jäsentensä täysi-ikäisyyteen. Kysymys hyvän elämän ja liikunnan välisestä suhteesta kuuluu kaikille. Myös niille, joilla ei ole itsellään liikunnan erityisosaamista, kuten liikuntarajoitteisille. Myös niille, joita ei tavallisesti lueta liikuntakasvatuksen asiantuntijoiden joukkoon.

Liikunta on – tai ainakin se voi ja sen tulisi olla – osa hyvää elämää kaikille ihmisille riippumatta liikunnallisesta lahjakkuudesta tai erityistaidoista. Luonnollisesti me tarvitsemme myös liikuntakasvatuksen asiantuntijoiden panosta pohtiessamme hyvää elämää sekä liikuntakasvatuksen käytäntöjä. Oleellista on, minkälainen professionaalien ja maallikkojen välisen suhteen tulisi olla – tai käyttääksemme bourdieulaista ilmaisua, millä tavalla keskustelussa arvotetaan eri kentiltä tulevia asiantuntijuuden pääomia (vrt. Bourdieu 1986). Jürgen Habermasin oikeuden diskurssiteoriassaan kehittämä malli demokraattisesta tahdonmuodostuksesta antaa hyvän pohjan pohdittaessa tätä suhdetta (Habermas 1996; Huttunen & Heikkinen 1998). Demokraattisen tahdonmuodostuksen periaatteisiin kuuluu, että kaikilla asianosaisilla tulisi olla oikeus osallistua diskurssiin, jonka luonteen tulisi olla sekä avoin että kriittinen. Tällaisen diskurssin osallistujat toteuttavat kantilaista täysi-ikäisyyttä asiantuntijayhteiskunnassa.

Erilaisuuden ja eri näkökantojen hyödyllisyyden tunnustaminen tarjoaa liikunnanopetuksen eetokseen uudistavia näkökulmia. Tämän vuoksi myös liikunnanopettajakoulutuksen valintamenettelyjä olisi hyvä uudistaa. Samansuuntaisia ajatuksia esittää myös Teppo Kalaja: hänen mukaansa lajitaitoja mittaavia testejä voisi huomattavasti pelkistää ja keventää (Kalaja 2012, 141–143). Kalaja toteaakin, että liikunnanopettajan toimenkuva on muuttumassa siihen suuntaan, että hänen odotetaan olevan yhä enemmän kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäjä pikemmin kuin liikuntataitojen ja tietojen jakaja (Kalaja 2012, 143–144). Pidämme Kalajan esittämää aikalaisanalyysia liikunnan opettamisen ja liikunnanopettajakoulutuksen uudistamisen tarpeista erittäin näkemyksellisenä ja ajankohtaisena puheenvuorona. Oppilaiden hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että liikunnanopettajien toimintaa ei dominoi kilpailun, kamppailun, voittamisen ja ruumiin välineellistämisen eetos. Siksi liikunnanopettajiksi tarvitaan myös yksilöitä, joiden liikuntakokemukset eivät pohjaudu voittopuolisesti menestyksen tai virtuositeetin tavoittelemiseen. Samoin liikunnanopettajien koulutukseen tarvittaisiin näkemyksiä myös ”laatikon ulkopuolelta” eikä vain niiden ihmisten joukosta, jotka ovat kasvaneet ja toimineet vallitsevien uskomusjärjestelmien valtapiirissä.

Näemme Opettaja-lehden keskustelussa piirteitä negatiivisesta tunnustuksen dialektiikasta, jossa omaa arvoa pyritään kasvattamaan vähättelemällä toista ja korostamalla samalla omaa asiantuntijuutta. Tällaista asennetta heijastavat erityisesti ne puheenvuorot, joiden mukaan liikuntakasvatuksesta keskusteleminen pitäisi antaa vain liikunnanopettajakoulutuksen saaneiden väliseksi. Nähdäksemme aitoa siveellisyyttä liikuntakasvatuksesta käydyssä keskustelussa edustaa sellainen asenne, jossa aktiivisesti huomioidaan ja arvostetaan erilaisia tapoja kokea liikuntaa ja liikuntakasvatusta ja annetaan puheoikeus kaikille niille, jotka haluavat asiasta keskustella.

Oppiaineen tai oppilaitoksen eetos voi parhaimmillaan rakentua ammatillisen suurisieluisuuden pohjalta. Suurisieluisuus on Aristoteleen filosofiassa kaikkein korkein hyve. Suurisieluinen ihminen ei pyri vähättelemään toista, vaan on valmis antamaan tunnustuksen toiselle ihmiselle tämän osaamisesta. Hän ei ole perso imartelulle, mutta toisaalta ei myöskään ota liian vakavasti itseensä kohdistuvaa, joskus kohtuutontakin arvostelua. Suurisieluisuus ei ole toisaalta paksunahkaisuutta: kritiikistä otetaan toki oman kehittymisen kannalta tärkeä palaute vastaan. Ammattimainen suurisieluisuus näkyy siinä, että henkilö tunnistaa oman osaamisensa, mutta myös oman tietämättömyytensä rajat. Hän tunnustaa, että hän tarvitsee työssään menestyäkseen myös toisten näkemyksiä ja tukea. Suurisieluisten ammattilaisten yhteisössä erilaisia näkemyksiä kunnioitetaan ja arvostetaan. Tällöin pedagogisen yhteisön perimmäisenä motivoivana voimana on pyrkimys tukea hyvän elämän edellytyksiä niin oppilaiden kuin opettajienkin osalta. (Huttunen & Kakkori 2007.)

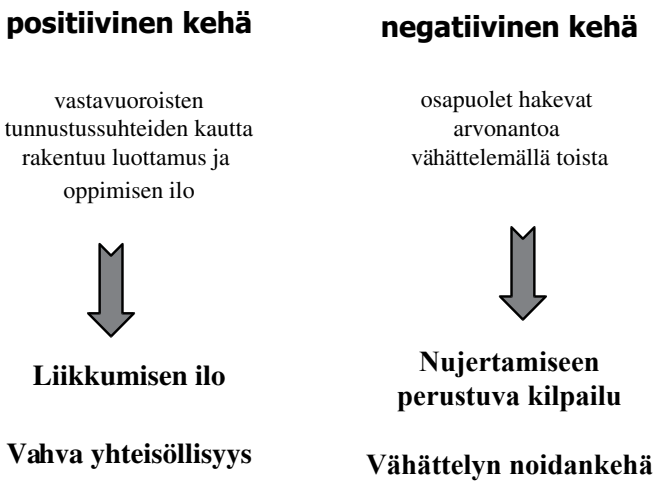

KUVIO 1. Tunnustuksen positiivinen ja negatiivinen kehä liikuntakasvatuksessa. (Huttunen & Heikkinen 2004.)

Hyvän oppimisyhteisön eetoksen peruspilareja on se, että ihmiset osoittavat tunnustusta toisilleen. Hyvin toimivan oppilaitoksen eetos lähtee kasvamaan ihmisten välisestä rakentavasta vuorovaikutuksesta, jota voidaan kutsua tunnustuksen positiiviseksi kehäksi (Huttunen & Heikkinen 2004). Kehä lähtee keriytymään siitä, että siihen osallistujat antavat toisilleen vastavuoroisesti tunnustusta. On tyypillistä, että kun henkilö saa arvostusta ja huomiota toiselta, hän luonnostaan osoittaa vastavuoroisesti tunnustusta ja arvonantoa tätä kohtaan. Parhaimmillaan tämä voi johtaa hämmästyttäviin oppimiskokemuksiin ja oppimistuloksiin. Joskus tärkeimpänä oppimisen kokemuksena voikin itse asiassa olla se, että ihmiset oppivat elämään yhteisössä siveellisesti ja tätä kautta kehittää itseluottamustaan, itsetuntoaan ja itsearvostustaan. Tätä tunnustuksen dialektiikan kehämäistä luonnetta on hahmoteltu kuviossa 1. Kyseinen kuvio on sovellus Huttusen ja Heikkisen aikaisemmin julkaistusta (2004) kuviosta, jossa tarkastellaan yleisesti koulutusta tunnustuksen kamppailun kenttänä. Tässä kuvio on sovellettu erityisesti liikuntakasvatuksen alalle.

Edellä kuvattuja kehämäisiä prosesseja voimme nähdä sekä liikunnanopetuksessa että siitä käytävässä keskustelussa. Pahimmillaan vuorovaikutus muuttuu toisten nujertamiseen tähtääväksi kamppailuksi, jolloin toisen vähättelyyn ja nujertamispyrkimyksiin vastataan samalla mitalla. Parhaimmillaan taas tunnustuksen kehä muuttuu rikastuttavaksi vuorovaikutukseksi, jossa ihmiset antavat vastavuoroisesti arvoa toistensa työlle, saavutuksille ja osaamiselle.

Tarkoituksenamme on tukea liikuntakasvatuksen eetoksen kehittymistä positiivisen tunnustuksen dialektiikan pohjalta. Perimmäisenä päämääränämme on, että liikunnanopetus tukee kasvavien lasten ja nuorten hyvää elämää toisia kunnioittavassa pelin ja leikin eetoksessa, johon kuuluvat hauskuus ja huolenpito sekä dialoginen suhde omaan ruumiiseen ja toisiin ihmisiin. Liikuntakasvatus voi erityisen hyvin edistää sellaisen yhteisön muodostumista, jossa alkaa kehittyä tunnustuksen positiivinen kehä. Liikunta voi toimia näin autenttisen elämän (Taylor 1995) mahdollistajana:

”On jokin tietty ihmisenä olemisen tapa, joka on minun tapani. Minun tulee viettää elinpäiviäni tätä tapaa seuraten eikä jäljitellä muitten tapoja. Mutta samalla tulee ennennäkemättömän tärkeäksi, että olen rehelli-

nen itselleni. Jos nimittäin en ole, kadotan elämäni merkityksen, kadotan oman ainutlaatuisen ihmisyyteni.” (Taylor 1995, 58.)”

Tämä autenttisuuden ihanne koskee liikuntaa siinä missä muitakin ilmaisun ja olemisen tapoja. Koulujen liikuntakasvatus ja opettajankoulutus voivat tukea identiteettityötä, jonka kautta yksilö löytää oman tapansa olla maailmassa eksistoivana ja liikkuvana olentona – kukin persoonallisella ja erityisellä tavallaan.

LÄHTEET:

Adorno, T. 2007. Kasvatus Auschwitzin jälkeen. Teoksessa J. Koivisto, M. Mäki &T. Uusitupa (toim.) Mitä on valistus. Vastapaino, 223–241: http://www.vastapaino.fi/vp/ekirjat/valistus.pdf

Bourdieu, P. 1986. The forms of capital. Teoksessa J. Richardson (toim.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education (New York, Greenwood), 241–258.

Foucault, M. 1969. L'archéologie du savoir. Paris: Gallimard.

Foucault, M. 1980. Power/Knowledge. Selected Interviews and other writings 1972–1977. New York: Pantheon Books.

Habermas, J. 1996. Between facts and norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press

Hadot, P. 2005. Philosophy as a way of life: Spiritual Exercises from Socrates to Foucault. London: Wiley-Blackwell.

Heidegger, M. 1978. Wegmarken. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Huttunen, R. 2011. Hegelians Axel Honneth and Robert Williams on the Development of Human Morality. Studies in Philosophy and Education: DOI 10.1007/s11217-011-9278-z

Huttunen, R. & Heikkinen, H. 1998. Between facts and norms: action research in the light of Jürgen Habermas's theory of communicative action and discourse theory of justice. Curriculum Studies 6 (3), 307–322

Huttunen, R. & Heikkinen, H. 2004. Teaching and the Dialectic of Recognition. Pedagogy, Culture and Society (12)2, 163–173: http://dx.doi.org/10.1080/14681360400200194

Huttunen, R. & Kakkori, L. 2007. Aristoteles ja pedagoginen etiikka. Niin & Näin (1), 86–94.

Hämäläinen, K. 2008. Urheilija ja valmentaja urheilun maailmassa: Eetokset, ihanteet ja kasvatus urheilijoiden tarinoissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto

Illich, I. 1971. Deschooling society. http://ees.net.nz/info/DeschoolingSociety.pdf

Kalaja, T. 2012. Liikunnan aineenopettajakoulutuksen opiskelijavalinnat muutoksessa. Jyväskylän yliopisto. Studies in Sport, Physical Education and Health 181.

Kant, I. 2007. Vastaus kysymykseen: Mitä on valistus. Teoksessa J. Koivisto, M. Mäki &T. Uusitupa (toim.) Mitä on valistus. Vastapaino, 85–94: http://www.vastapaino.fi/vp/ekirjat/valistus.pdf

Kari, J. 2011. Urheilu-uralta opettajaksi opiskelemaan – neljä kilpaurheilijamiestä liikuntakokemustensa tulkitsijoina luokanopettajaopintojensa alussa. Liikunta & Tiede 48 (6), 46–54.

Joensuu, K. 2003. Heideggerin muodollisen ”etiikan” periaatteista. Teoksessa L. Kakkori (toim.) Katseen tarkentaminen: Kirjoituksia Martin Heideggerin Olemisesta ja ajasta. SoPhi: Jyväskylä, 131–156.

Konttinen, E. 1989. Harmonian takuumiehiä vai etuoikeuksien monopolisteja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kupiainen, R. 2005. Mediakasvatuksen eetos. Fenomenologinen tutkimus mediakasvatuksen etiikasta. Lapin yliopisto. Acta Universitatis Lapponiensis 64.

Pesonen, J. 2011. Opettajat oppijoina. Toimintatutkimus liikunnanopettajien pätevöittämiskoulutuksen käynnistämisestä ja kehittämisestä. Jyväskylän yliopisto. Studies in Sport, Physical Education and Health, 165.

Sivenius, A. 2012. Aikuislukion eetos opettajien merkityksenantojen valossa. Akateeminen väitöskirja (käsikirjoitus). Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Taylor, C. 1995. Autenttisuuden etiikka. Gaudeamus: Helsinki.

Weber, M. 2010. (Alkup. 1904) Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus. München: Verlag C. H. Beck.

AINEISTONA KÄYTETYT OPETTAJA-LEHDEN MIELIPIDEKIRJOITUKSET:

Mistä iloa liikuntaan (12.8.2011). Dufva Hanna. Opettaja 2011 (32), 12.

Luottamusta liikunnanopettajien ammattitaitoon (26.8.2011). Parhaani teen, mutta se ei riitä (nimimerkki). Opettaja 2011 (34), 16.

Tarvittaisiin tuoretta tietoa liikunnanopetuksesta (9.9.2011). Nieminen Aleksi. Opettaja 2011 (36), 10

Liikunnasta iloa ja virkistystä (7.10.2011). Pekkarinen Jaana. Opettaja 2011 (40), 12.

Liikunnanopettaja on paljon vartijana (14.10.2011 a). Moilanen Panu. Opettaja (41), 14.

Liikunnanopettajakoulutuksen rima korkealla (14.10.2011 b). Huhtiniemi Mikko ja Mäkelä Kasper. Opettaja 2011 (41), 14.

Jokaisella on oikeus liikunnan iloon (28.10.2011 a). Ahlsrand Anita ja Wecksröm Christer. Opettaja 2011 (43), 12.

Kumma ettei opettaja saa osata (28.10.2011 b). Niskanen Kirsi. Opettaja 2011 (43), 13.